

ضرورت اتخاذ رویکرد سیاسی به آموزه مهدویت با تأکید بر الزامات و بایسته‌هامصطفی رستمی^۱روح‌الله شاکری زواردهی^۲**چکیده**

یکی از ابعاد مورد غفلت در آموزه مهدویت، پرداختن به «رویکرد سیاسی» آن است. سالیان متمادی، نگرش به مهدویت، صرفاً اعتقادی بود؛ اما مسائل کلیدی و مهمی مانند نفی ظلم و ستم، فریادرس مستضعفان، وعده آینده مطلوب و حتی عدالت، در سایه‌سار حکومت واحد جهانی، می‌تواند عامل مهم در بسیج توده‌های مظلوم جوامع بشری باشد و این امور رویکردی صرفاً اعتقادی نیست، بلکه بعد دیگری از مهدویت، یعنی رویکرد سیاسی را برای بشر به نمایش گذاشته است. این نوشتار امور مذکور را به روشی توصیفی - تحلیلی تحقیق کرده است. این پژوهش، به سه بخش الزامات، بایسته‌ها و ساحت‌های مهدویت با رویکرد سیاسی پرداخته است. ضرورت توجه به بعد سیاسی مهدویت، توجه به مدینه فاضله مهدوی، احیای زیست اجتماعی در پرتو اندیشه مهدویت، احیای کرامت‌های الهی مثل عدالت اجتماعی در دنیای معاصر، برنامه‌ریزی برای چگونگی حرکت به سمت جامعه مطلوب مهدوی؛ بخشی از آورده‌ها در توجه به رویکرد سیاسی مهدویت در اندیشه اسلام و تفکر اهل البیت (علیهم‌السلام) است.

واژگان کلیدی: آموزه مهدویت، نظام سیاسی، مدینه فاضله مهدوی، الزامات سیاسی

مهدوی، بایسته‌های سیاسی مهدوی.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران. (نویسنده مسئول) rostami@basu.ac.ir

۲. دانشیار گروه شیعه‌شناسی (دانشکده‌گان فارابی) دانشگاه تهران، ایران. shaker.r@ut.ac.ir

مقدمه

«سیاست» در لغت فارسی به معنای ذکاوت، تنبیه کردن، تدبیر، برنامه و اداره امور مملکت (دهخدا، ۱۳۷۷: ج ۸، ص ۲۲۴) و در اصطلاح به سه معنای کسب، حفظ و اعمال قدرت (دوورژه، ۱۳۸۶: ص ۸) و اداره امور همگانی آمده است (نقیب‌زاده، ۱۳۸۰: ص ۲۴). اگرچه بر هر یک از این تعاریف‌ها ایراداتی وارد شده است؛ در هر حال، سیاست با قدرت و دولت پیوند دارد و اداره امور جامعه را برای رسیدن به منافع عمومی مشترک دنبال می‌کند. سیاست از مفاهیم پیچیده و مبهم است. سیاست در قلمرو علوم انسانی و اجتماعی قرار دارد و به دلیل انگیزه‌های مختلف رفتار بشر، تعریف آن، امری مشکل است. از دلایل پیچیدگی و دشوار بودن تعریف سیاست می‌توان به سیلان قلمرو آن به حوزه‌های مختلف زندگی، تلقی‌ات و تصورات مختلف افراد نسبت به آن، دقیق نبودن تعاریف علوم انسانی نسبت به علوم طبیعی و آمیختگی تعریف آن با ایدئولوژی‌ها و ارزش‌ها اشاره کرد (ملکی، ۱۳۹۶: ص ۷۰). گاه مراد از سیاست، فعل خارجی است و بر رابطه خاصی دلالت دارد که در عرصه اجتماعی بین انسان‌ها رخ می‌دهد و گاه سیاست عبارت است از علم به چگونگی این روابط.^۱ ما در این جا از سیاست، فعل سیاسی را در نظر داریم (بهریزی لک، ۱۳۸۴: ص ۱۷). از این رو، تعریفی که می‌توان از آن ارائه کرد، بدین گونه است: سیاست، رهبری صلح‌آمیز یا غیرصلح‌آمیز روابط میان افراد، گروه‌ها و احزاب (نیروهای اجتماعی) و کارهای حکومتی در داخل یک کشور و روابط میان یک دولت با دولت‌های دیگر در عرصه جهانی است. سیاست، نوعی رابطه راهبری در عرصه اجتماعی است؛ طبعاً هر نوع راهبری، مستلزم رابطه قدرت می‌باشد. رابطه قدرت نیز بیانگر تأثیر و اعمال اراده می‌باشد (رک: لوکس، ۱۳۹۳). رویکرد به سیاست در تفکر اسلامی، غایت‌گرایانه و فضیلت‌گرایانه است (همان و بهروزی لک، ۱۳۸۴: ص ۱۲۰). در واقع، سیاست اسلامی، فرایندی است که ضمن زمینه‌سازی فضیلت در این دنیا، زمینه ساز سعادت اخروی است (همان: ص ۱۲۴).

بشر در طول تاریخ، مکتب‌ها و حکومت‌های بسیاری را تجربه کرده است؛ ولی در هیچ یک از آن‌ها گمشده خود را که عدالت و صلح و امنیت است، پیدا نکرده و پیوسته در ناکامی و شکست

۱. علم سیاست، رشته‌ای از آگاهی اجتماعی است که وظیفه آن شناخت منظم قواعد و اصول حاکم بر روابط سیاسی میان نیروهای اجتماعی در داخل یک کشور و روابط میان دولت‌ها در عرصه بین‌المللی است.

قرار گرفته است. در دوره‌های اخیر، کاپیتالیسم و کمونیسم نیز در پاسخ‌گویی به نیازهای بشر، ناکام ماندند که نشانه‌های آن، بحران اخلاقی و امنیتی است که به آن گرفتار شده‌اند. از این رو، امروزه بشر به دنبال اندیشه سیاسی دیگری است که ارزش‌های انسانی را در آن بیابد و آن اندیشه سیاسی اسلام و حکومت مهدوی است.

«در اندیشه سیاسی شیعی، مباحث سیاسی مهدویت اهمیت ویژه‌ای دارند؛ زیرا از یک سو، مهدویت با آموزه امامت گره خورده است و از سوی دیگر، با تحقق حکومت جهانی مهدوی، آرمان مدینه فاضله اسلامی محقق می‌شود و ظلم و ستم از دنیا رخت برمی‌بندد (بهروزی لک، ۱۳۸۸: ص ۱۶ و پورعلی و دیگران، ۱۳۹۰: ج ۱، ص ۲۲۷).

ساختار نظام سیاسی مهدوی، کاملاً جهانی، فراگیر و عام شمول است و سازکارهای اجرایی و اداری آن براساس مدیریت «همه عرصه‌های جهانی» تنظیم شده است (کارگر، ۱۳۸۹). در این ساختار، به همه ابعاد زندگی بشری توجه و در تمامی زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، برنامه و راهکار ارائه شده است. هیچ بعدی از زندگی بشر، مورد غفلت واقع نشده و جزئی‌ترین مسائل حیات اجتماعی و فردی روی زمین، در این حکومت دارای اهمیت و ارزش است. تبیین شاخص‌های فاضله نظام سیاسی مهدویت، نوعاً یا اغلب، با استفاده از منابع وحیانی ممکن است (صدرا، ۱۳۸۱: ص ۱۳۹). آنچه باید مورد توجه قرار گیرد، این است که حکومت در نگاه دینی و سیره اهل بیت علیهم‌السلام، هدف نهایی نیست و همین مسئله، وجه تمایز حکومت‌های الهی با سایر حکومت‌ها است (نصیری، ۱۳۸۴: ص ۱۶۰).

مشتاقان برپایی حکومت عدل جهانی، می‌بایست زمینه‌های سیاسی این اتفاق بزرگ را فراهم کنند. این زمینه‌سازی در دو محور تلاش‌های علمی و عملی امکان‌پذیر است. سیاست‌مداران و متولیان امر، می‌توانند با مطالعه فضای سیاسی زمان ظهور و الگوگیری از آن، وضعیت سیاست موجود را به شکل مناسبی اداره کنند. بدون شک با توجه به جهانی بودن حکومت حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریم، زمینه‌های فراهم شده در عرصه بین‌الملل، امروزه بیش‌تر از هر زمان دیگر نیازمند بازشناسی و بازنمایی ابعاد سیاسی حکومت جهانی حضرت به جهانیان است و این خود، به عنوان مسئولیتی اساسی بر دوش دانشمندان علوم دینی و سیاست‌مداران است (سلیمیان، ۱۳۹۱: ص ۹۳-۹۴).

حکومت، تجلی اراده ملی هر کشوری است. وظیفه برنامه‌ریزی و قانونگذاری دقیق برای رسیدن به آرمان ملی و به تبع آن، اجرای درست قوانین مصوب را برعهده دارد؛ دولتی که برخاسته

از ملت منتظر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه است، برای زمینه‌سازی ظهور و حکومت ایشان، باید در تمام قوانین فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، حقوقی، و سیاسی، چنین رویکردی را در نظر بگیرد، به طوری که در چینش پازل قوانین کشوری، تصویر زمینه‌سازی برای ظهور رخ بنمایاند. حکومت زمینه‌ساز نمی‌تواند در مقام شعار به زمینه‌سازی ظهور، فریاد بلند کند؛ اما در سیاست‌های کلان و جهت‌گیری خویش به آن پایبند نباشد. شهید صدر در این زمینه این‌گونه بیان می‌کند:

«انقلاب مهدی، از نظر اجرا، همانند همه انقلاب‌ها به زمینه‌های عینی و خارجی بستگی دارد ... برای وجود چنین تحول بزرگی تنها وجود رهبر صالح کافی نیست، و گرنه در همان زمان پیامبر صلی الله علیه و آله این شرط وجود داشت. با این‌که خدای بزرگ توانایی دارد همه مشکلات و سختی‌ها را برای پیام‌رسانی‌های آسمانی، هموار و به وسیله اعجاز، فضای مناسب ایجاد کند، این روش را انتخاب نکرده است؛ زیرا امتحان و ابتلا و رنجی که مایه تکامل انسان می‌شود، در صورتی تحقق می‌یابد که تحولات طبیعی و مطابق با شرایط خارجی باشد» (صدر، ۱۳۸۶: ص ۱۰۸).

اگر زمینه‌سازی برای حکومت جهانی حضرت عجل الله تعالی فرجه نیازمند کار سازمانی گسترده با تهیه برنامه‌ها و قوانین مطابق با آن است، باید فضای فکری تهیه‌کنندگان قوانین، فضای تمهید برای تعجیل در ظهور باشد. البته این کار مستلزم معرفت صحیح و باور عمیق و انتظار پویا به موضوع حکومت عدل مهدوی است (کریم‌زاده و ملایی، ۱۳۸۸: ص ۱۹۹-۲۲۴). از جمله راه کارها، شرایط و زمینه سیاسی برای شکل‌گیری حکومت جهانی عبارت است از:

ایجاد تحول جهانی؛ مراد از تحولات، هم تحولات بیرونی است، هم تحولات درونی. شهید صدر در این زمینه چنین می‌گوید:

براساس باور اسلام و قرآن، دو فرایند باید دوش به دوش یکدیگر حرکت کنند: فرایند پرداختن انسان به ساختن محتوای درونی، دل، اندیشه، اراده و آرزوهای خود [از یک سو] و فرایند پرداختن او به ساختن محتوای بیرونی یا روبنا [از سوی دیگر]. پس باید این دو کنار یکدیگر حرکت کنند و نمی‌توان بنای بیرونی را جدا از بنای درونی فرض کرد، وگرنه این بنای بیرونی، بنایی خواهد بود لرزان و در حال فرو ریختن (صدر، بی تا: ص ۱۱۷).

تشکیل دولت اسلامی با جمهوری‌های آزاد و مستقل، حفظ و تداوم انقلاب اسلامی ایران، خیزش و یکپارچگی مسلمانان و مستضعفان، صدور انقلاب اسلامی، بالا بردن قدرت اسلام، روحیه جهاد و ایثارگری و... (کارگر، ۱۳۸۸: ص ۷۲-۷۸).

پیشینه تحقیق

معمولاً پیشینه را به پیشینه عام و پیشینه خاص تقسیم می‌کنند. پیشینه عام هرگونه سوگیری سیاسی به آموزه مهدویت را شامل می‌شود؛ نظیر استفاده ابرازی از مقوله مهدویت تا راهبردهای غرب در مهدی ستیزی و آسیب‌های اجتماعی در جوامع مسلمان. در رویکرد سیاسی مهدویت، همه این‌ها در گستره و محل خودش، به عنوان پیشینه عام قابل بحث و گفت و گوست.

ما در این جا به دنبال اندیشه سیاسی در حوزه مهدویت هستیم که در اصطلاح پیشینه خاص تلقی می‌شود. به عبارت دیگر در اندیشه سیاسی مهدوی، دو رویکرد می‌توان داشت: یکی رویکرد عام که هر نوع بحث سیاسی، اجتماعی را در می‌گیرد که اندک تقارنی با آموزه‌های مهدویت پیدا می‌کند - که گذشت - و رویکرد دوم که مورد بحث ماست، توجه به بعد سیاسی (اندیشه و عمل) در مهدویت هست که مطلوب ماست.

در این رویکرد دوم، متأسفانه کار چندان جدی صورت نگرفته، بیش تر بحث‌ها، روایی و قرآنی و نهایت کلامی است که عمده به رفتارها و بعد فردی آموزه مهدویت توجه شده، و به بعد اجتماعی سیاسی آن پرداخته نشده است و ما در صدد هستیم به این بعد، هم در عرصه اندیشه و هم در عرصه عمل توجه جدی داشته باشیم. با تتبع مختصر در آثار موجود، اثر چندان قوی که به همه عرصه‌های سیاسی مهدویت پرداخته باشد، نداریم؛ اما برخی کارهایی که انجام شده نظیر کتاب «سیاست و مهدویت» نوشته غلامرضا بهروزی لک، «آینده جهان» نوشته رحیم کارگر، «آسیب شناسی جهانی سازی با مدل جهانی گرای مهدویت» نوشته علیرضا صدرا و «رویکردهای گوناگون به مهدویت در سده اخیر حوزه علمیه قم» نوشته مجتبی کلباسی و محمدعلی فلاح شیخ‌لری؛ آثاری هستند که به بخش‌هایی از اندیشه سیاسی مهدویت پرداخته‌اند.^۱

۱. آثار مذکور تلاش‌هایی با ارزشی به منظور معرفی بعد سیاسی مهدویت داشته‌اند، اما عمده تلاش مؤلفان محترم با نگرش تخصصی در حوزه علوم سیاسی و داده‌های سیاسی آن بوده است؛ در حالی که اعتقاد داریم آموزه‌های مهدوی در

روش تحقیق

آموزه مهدویت دارای روش و رویکردهای مختلف می‌باشد که می‌توان به برخی از آن‌ها نظیر رویکرد روایی، قرآنی، عقلی، تاریخی اشاره کرد، البته خروجی پژوهش‌های آن ابعاد، در همه یکسان نیست. به طور مثال، برخی روش‌ها، مانند روش روایی و روش تاریخی بیش‌تر مورد استفاده قرار گرفته و در مقابل به برخی دیگر، مثل روش سیاسی و روش اجتماعی کم‌تر پرداخته شده است.

هدف ما در این نوشتار در روش تحقیق مهدویت این است که اولاً، گستره مهدویت، ابعاد و میزان حجیت آن را کشف کنیم تا بتوانیم از این طریق، شیوه‌های مختلف و درست آن، به‌ویژه نگرش سیاسی را مورد دقت قرار دهیم و به ابعاد مختلف آن، شناخت و تسلط کامل پیدا کنیم. متأسفانه در دو قرن اخیر، برخلاف سیره علمای گذشته، به مباحث مهدویت بی‌توجهی صورت گرفته است، به نظر می‌رسد با توجه به تعدد روش‌های پژوهشی مهدوی، می‌توان با کشف گزاره‌های خاص در هم‌افزایی با سایر روش‌ها در اتقان و حجیت آموزه مهدویت نقش ایفا کرد. در این نوشتار تلاش خواهیم کرد ضمن بیان ضرورت طرح مباحث مهدوی با رویکرد سیاسی، ساحت‌های مختلف آن را مورد بررسی قرار دهیم و مشخص کنیم که با توجه به الگوی مطلوب که حکومت جهانی حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالیه است، چگونه می‌توان وضعیت سیاست موجود را برای رسیدن به الگوی مطلوب، سامان داد.

الف) ضرورت طرح مباحث سیاسی مهدویت

ضرورت طرح مباحث سیاسی مهدویت در عصر حاضر؛ به دلیل نیاز انسان امروز به شناخت بهترین الگوهای نظام سیاسی و حکومت‌داری است. انسان امروز، حکومت‌ها و دولت‌های بسیاری را دیده و از بسیاری از آن‌ها سرخورده شده است. ایدئولوژی‌هایی که درصدد ارائه

→

کنار ابعاد مختلف مثل بعد کلامی، روایی، قرآنی، تاریخی، نگرش سیاسی، یک بعد مستقل در عرض ابعاد دیگر می‌باشد. البته برخی مثل مقاله آخر صرفاً گزارشی از رویکرد سیاسی به آموزه مهدویت ارائه کرده‌اند.

مدل‌های مختلفی از زندگی سیاسی بوده‌اند؛ امروزه با بحران مواجه شده‌اند. احیای اسلام‌گرایی و توجه جهان امروز به سیاست و مدینه فاضله اسلامی، در واقع اسلام‌گرایی که در شرایط امروز جهان رو به گسترش است؛ دارای جامعه آرمانی و مطلوب است. صحبت از آرمان اسلام‌گرایی، صحبت از مدینه فاضله مهدوی است. پس اگر آرمان‌نهایی اسلام‌گرایی را بخواهیم شفاف توضیح بدهیم، جز توضیح مدینه فاضله مهدوی راهی نخواهیم داشت (فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ص ۸۲). از طرفی، بدون شک با توجه به جهانی بودن حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه له و اقدامات مجدانه دشمن علیه این واقعیت؛ امروزه بیش‌تر از هر زمان دیگر، به بازشناسی و بازنمایی ابعاد سیاسی حکومت جهانی حضرت به جهانیان نیازمند هستیم و این خود، مسئولیتی اساسی بر دوش دانشمندان علوم دینی و سیاست‌مداران است. در کنار این ضرورت‌ها، می‌توان به ضرورت‌های دیگر طرح مباحث مهدوی با رویکرد سیاسی اشاره کرد:

۱. آموزه اعتقادی امامت و استلزامات سیاسی آن

مهدویت به این دلیل که در تداوم و استمرار با مسئله امامت قرار دارد و به سبب این که بین آن دو ارتباطی وثیق وجود دارد؛ آموزه‌ای اعتقادی است. امامت در اعتقاد شیعه، جوهر سیاست است و از این رو است که هویت سیاسی مدینه فاضله شیعی با حضور امام شناخته می‌شود. «امامت»، از همان ابتدا بعد سیاسی مهم جامعه اسلامی بوده است و به تعبیر شهرستانی در کتاب ملل و نحل، برای هیچ موضوعی به اندازه امامت و جانشینی پیامبر شمشیرها برهنه نشده و خون‌ها ریخته نشده است (مهاجرنیا، ۱۳۸۲: ص ۵۲). شناخت امام معصوم و پیروی از وی، گویای راه حق و تمایز آن از باطل است. در اندیشه سیاسی شیعی، با توجه به محوریت آموزه امامت، مباحث سیاسی مهدویت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. زیرا از یک سو، مهدویت با آموزه امامت پیوند خورده است و از سوی دیگر، با تحقق حکومت جهانی مهدوی، آرمان مدینه فاضله اسلامی محقق می‌شود و ظلم و ستم از دنیا رخت برمی‌بندد. از این رو، آموزه مهدویت اسلامی، ابعاد سیاسی بسیار مهمی در معارف اسلامی دارد و شایسته است با نگرش تخصصی و با استفاده از دستاوردهای علوم سیاسی مورد بررسی قرار گیرد (بهریزی لک، ۱۳۸۴: ص ۱۱۷).

۲. نقش مهدویت در هویت بخشی به زندگی سیاسی - اجتماعی

هویت زندگی انسان مسلمان در دوران غیبت به شناخت حقیقی از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه وابسته است طبیعتاً هویت او به امور اقتصادی منحصر نخواهد بود، بلکه این هویت را باید در همه زمینه ها و ابعاد، از جمله امور سیاسی، اجتماعی هم تعریف کرد؛ زیرا بعد سیاسی مهدویت از بعد اعتقادی آن کم تر نمی باشد بلکه این ابعاد در کنار یکدیگر تعریف پذیرند.

۳. بحران ایدئولوژی های بشری در جهان امروز

در عصر حاضر، انسان به شناخت بهترین الگوهای نظام سیاسی و حکومت داری نیازمند است. امروز حکومت ها و دولت های بسیاری را دیده و از بسیاری از این حکومت ها سرخورده شده است. ایدئولوژی هایی که در صدد ارائه مدل های مختلفی از زندگی سیاسی بوده اند، امروزه با بحران مواجه شده اند. لذا انسان ها همچنان در انتظار به دست آوردن ایده های واقعی و با ثبات تری هستند. از این روست که شیعه می تواند نسخه کامل و واقعی آن را به جهانیان پیشنهاد بدهد (بهروزی لک، ۱۳۸۸: ص ۲۶ و همان، ۱۳۸۴: ص ۱۲۸).

۴. احیای اسلام گرایی و توجه جهان امروز به سیاست و مدینه فاضله اسلامی

به نظر می رسد شهر آرمانی، بدون موعود آرمانی تحقق نخواهد یافت؛ کما این که موعود آرمانی، شهر آرمانی را به دنبال دارد و این دو مکمل یکدیگرند. در حوزه تفکر اسلامی، هنگامی که از ایده آرمانی سخن گفته می شود، تشیع جایگاه ویژه ای می یابد، زیرا امید به آینده ای درخشان، توأم با عدالت اجتماعی در جوهر اعتقادات شیعه نهفته است. اندیشه آرمان شهر و مدینه فاضله اسلامی، در بیان اندیشمندانی نظیر فارابی، ابن سینا، شیخ اشراق و خواجه نصیرالدین طوسی را نباید تصادفی تلقی کرد، بلکه آنان تحت تأثیر الهامات علوم اهل بیت علیهم السلام و مذهب تشیع بودند، اگرچه در پروراندن این ایده از استنتاج عقلی بهره گرفتند (اصیل، ۱۳۸۱: ص ۲۱۷-۲۱۸). لذا در روایات ما آرمان شهر دینی واجد ویژگی هایی است، نظیر عدالت اجتماعی، نجات از ظلم و ستم و رهایی از قیدهای مادی، کمال عقول و حکومت واحد جهانی مبتنی بر امام حی.

۵. جهانی شدن و چشم‌انداز فرج

قرآن «جهانی شدن» را پیروزی حق طلبان در قالب وعده‌های الهی حتمی و قطعی دانسته است؛ چراکه تحقق چنین امری را که درگرو وجود رهبری الهی عنوان می‌کند که در روایات به «يَبْلُغُ سُلْطَانُهُ الْمَشْرِقَ وَالْمَغْرِبَ» (صدوق، ۱۳۸۰: ج ۱، ص ۲۸) تعبیر شده و قرآن کریم از آن به ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ (توبه: ۳۳) تعبیر کرده است و این نکته را شهید مطهری در برخی آثارش چنین بیان می‌کند:

این اندیشه - جهانی شدن - دارای ریشه قرآنی است. این قرآن مجید است که با قاطعیت تمام پیروزی نهایی ایمان اسلامی ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ (همان)؛ غلبه قطعی صالحان و متقیان ﴿يَرْتُمُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (انبیاء: ۱۰۵)؛ کوتاه شدن دست جباران و ستمگران برای همیشه ﴿وَنَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَنَجَعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ (قصص: ۵) و آینده درخشان و سعادت‌مندانه بشر ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (قصص: ۸۳) را نوید داده است (مطهری، ۱۳۷۴: ص ۱۳).

۶. چالش جهان غرب با آموزه مهدویت

غرب، امروزه درصدد رویارویی با تفکر و گرایش اسلامی برآمده است. یکی از محورهای این رویارویی، منفی جلوه‌دادن آموزه‌های اسلامی، چون جهاد و مبارزه با استعمار است. در این میان، سعی کرده است آموزه مهدویت را نیز منفی جلوه دهد. این مسائل اقتضا می‌کند، آموزه مهدویت به درستی تبیین و به جهان ارائه گردد (بهرروزی لک، ۱۳۸۸: ص ۳۰). غرب به همین مقدار بسنده نکرده و تلاش کرده است در دهه‌های اخیر در برابر جریان اصیل نجات‌خواهی ادیان الهی که آینده مثبت و سرشار از امید را برای بشر وعده داده است؛^۱ جریانی غیر اصیل و جعلی بنمایاند، لذا از نیمه دوم قرن بیستم، با کمک دستگاه‌های تبلیغاتی و جاسوسی و ابزارهای فرهنگی سیاسی، به‌ویژه هالیوود، تفسیر جدیدی از آخرالزمان به دنیا ارائه کرد و عمده این نگرش بر خلاف دیدگاه ادیان الهی است. در این زمینه سیاست‌گذاران غربی و نظریه پردازان

۱. جمعی از نویسندگان، «گونه شناسی اندیشه منجی موعود در ادیان»، دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۸۹.

آن‌ها، نظیر فوکویاما (پایان تاریخ)^۱ و هانتینگتون (جنگ تمدن‌ها)^۲ نقش جدی ایفا کردند.

۷. بحران عدالت و توجه به منجی‌گرایی در جهان امروز

بی‌عدالتی و ظلم و ستیز فراوان در عصر حاضر، ضرورت پرداختن به مباحث سیاسی مهدویت را در پی می‌آورد؛ چرا که در روایات آمده است، آن زمان که جهان را ظلم و جور فراخواهد گرفت و بی‌عدالتی در گوشه گوشه جهان حاکم خواهد شد؛ منجی موعود ظهور خواهد کرد (بهریزی لک، ۱۳۸۸: ص ۲۹) و عدالت، همچون نفوذ سرما و گرما به درون خانه‌ها، نفوذ خواهد کرد: «أَمَّا وَاللَّهِ لَيَدْخُلَنَّ عَلَيْهِمْ عَذْلُهُ جَوْفَ بُيُوتِهِمْ كَمَا يَدْخُلُ الْحَرُّ وَالْقُرُّ» (نعمانی، ۱۳۷۹: ص ۲۹۷). تدوین قوانین و مقررات عادلانه و اجرای درست آن‌ها سبب بروز و ظهور رفتارهای سیاسی و اجتماعی عادلانه در سطح جامعه و در نتیجه آرامش، اطمینان و قدرت سیاسی دولت زمینه‌ساز خواهد شد (فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ص ۸۵).

ب) الزامات و بایسته‌های رویکرد سیاسی به آموزه مهدویت

بعد از بیان ضرورت‌های اتخاذ رویکرد سیاسی به باورداشت مهدویت، لازم است الزامات و بایسته‌های آن مورد دقت قرار گیرد:

۱. تعیین خط مشی و سیاست‌گذاری، اولین الزام سیاسی مهدوی

اساسی‌ترین جلوه وجودی حکومت‌ها در عرصه تصمیم‌گیری و اجرا، «خط‌مشی‌گذاری» (سیاست) است. به دلیل دامنه فراگیر تصمیم‌ها و خط‌مشی‌ها، هر اندازه که این مهم با فطرت انسانی و پویایی‌های محیط سازگارتر باشد، کارآمدی و اثربخشی آن برای اداره کارهای عمومی

۱. فوکویاما در سال ۱۹۸۹ در نشریه نشنال اینترست، مقاله‌ای منتشر کرد تحت عنوان «پایان تاریخ» که بیش بینی کرد لیبرال دموکراسی، نقطه پایان تکامل ایدئولوژیک بشر خواهد بود و در نتیجه آخرین شکل حکومتی است که بشر تجربه می‌کند. سه سال بعد همین مقاله در قالب کتابی با همین عنوان منتشر شد.

۲. هانتینگتون تئوریه‌ای را ارائه کرد، مبنی بر این که بعد از پایان جنگ سرد، فرهنگ و هویت مذهبی سرچشمه همه درگیری‌ها خواهد بود، و او در این زمینه تعدادی تمدن دینی را نام برد که در برخورد با یکدیگر نابود می‌شوند و نتیجه آن پیروزی تمدن غرب یا لیبرال دموکراسی خواهد بود که از آن اصطلاحاً «برخورد تمدن‌ها» یا «جنگ تمدن‌ها» یاد می‌شود.

در حکومت‌های اسلامی بیش‌تر خواهد بود. خط‌مشی صرفاً تصمیم نیست، بلکه فرایندی است شامل تمام اقدامات که از زمان احساس مشکل شروع و به ارزیابی نتایج اجرای خط‌مشی ختم می‌شود (الوانی و شریف زاده، ۱۳۹۳: ص ۲). به عبارتی، خط‌مشی یا سیاست، تصمیم دولت یا حکومت در رویارویی با یک موضوع، چالش یا یک مسئله عمومی است (همان). هر حکومتی براساس منافع دنیوی و اخروی حکومت و ملت خود در جهت اهداف مورد نظر، سیاست‌های راهبردی خود را تدوین می‌کند. بر همین اساس، امروزه متأسفانه در برخی از کشورها شاهد تصمیم‌گیری‌ها و خط‌مشی‌گذاری‌هایی هستیم که اخلاق و معنویت تقریباً از آن رخت بر بسته و جنگ، ترور، بیماری، بیکاری، فقر، فساد، فحشا و تبهکاری‌های سازمان یافته، ناعدالتی و ... دست‌آورد این نوع سیاست‌گذاری‌هاست (غفاری، مقیمی و پورعزت، ۱۳۹۵: ص ۱۲).

۲. قدرت و حاکمیت احیای معالم دین در سیاست مهدوی

در دنیای امروز، محتوای سیاست‌ها بر قدرت و دور کردن رقبا از صحنه رقابت مبتنی است. از آن‌جا که هدف، رسیدن به چنین مقامی است، برای رسیدن به آن، حاضرند به هر اقدامی دست بزنند و جنگ و خونریزی و استعمار و غارت راه بیندازند تا خود بر مسند قدرت حضور یابند. در واقع، می‌توان گفت ماهیت زندگی سیاسی برخی از این کشورها کسب قدرت سیاسی است، نه کرامت انسانی (اخترشهر، ۱۳۸۵: ص ۷۸)؛ درحالی‌که در بسیاری از روایات، سیره و روش حضرت مهدی عجل‌الله‌تعالی ورحمه‌الله‌الکریم همان سیره و مشی پیامبر اکرم؟ صل؟ و امام علی ع دانسته شده است؛ چنان‌که در حدیث شریف می‌خوانیم: «يَسِيرَ فِيهِمْ بِسِيرَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ يَعْمَلُ فِيهِمْ بِعِلْمِهِ» (فتال نیشابوری، ۱۳۷۵: ج ۲، ص ۲۶۵).

۳. راهبرد سیاسی انتظار تحقق حکومت زمینه ساز مهدوی

راهبردهای اساسی حکومت زمینه‌ساز، احترام به هویت‌های مختلف سرزمینی و پذیرش تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی براساس موعودگرایی و زمینه‌سازی است. حکومت زمینه‌ساز نیز باید با به رسمیت شناختن تفاوت‌ها و تنوع فرهنگی، به منظور تحقق همزیستی مسالمت‌آمیز تلاش کند (قاسمی، ۱۳۸۹: ص ۴۲)؛ چراکه رسالت حضرت حجت عجل‌الله‌تعالی ورحمه‌الله‌الکریم همین است. قرآن کریم با

وجود برتر دانستن کتاب آسمانی قرآن و دین اسلام، هرگونه انحصارطلبی و تخطئه کردن پیروان ادیان دیگر را مردود می‌داند (بقره: ۱۱۱؛ مائده: ۱۸؛ حج: ۱۷ و ممتحنه: ۸). بر این اساس، پذیرش تنوع و تفاوت‌های فرهنگی و استحکام بخشی به پیوندهای میان اجتماعات انسانی در ابعاد داخلی و خارجی از راهبردهای حکومت زمینه‌ساز است (قاسمی، ۱۳۸۹: ص ۴۲). تمام روایات مربوط به دوران حکومت مهدوی، جهان‌شمول و همگانی است و به مسلمانان اختصاص ندارد.

۴. حضور حداکثری در عرصه سیاسی، اجتماعی زمینه ساز تحقق حکومت مهدوی

با این که امام معصوم علیه السلام از سوی خداوند به حکومت منصوب شده است؛ این مردم هستند که باید به سوی او روی آورند و با حمایت‌های پیوسته، زمینه‌های برپایی حکومت را فراهم آورند (سلیمان، ۱۳۹۱: ص ۹۴). رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در این زمینه به امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید:

يَا عَلِيُّ إِنَّمَا أَنْتَ بِمَنْزِلَةِ الْكَعْبَةِ تُؤْتِي وَلَا تَأْتِي فَإِنْ أَتَاكَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ فَسَلِّمُوا لَكَ هَذَا الْأَمْرَ فَاقْبَلْهُ مِنْهُمْ وَإِنْ لَمْ يَأْتُوكَ فَلَا تَأْتِهِمْ؛ ای علی! تو به منزله کعبه هستی که نزد او می‌روند و او نزد کسی نمی‌رود پس اگر این مردمان نزد تو آمدند و امر حکومت را بر تو عرضه داشتند، بپذیر و اگر نزد تو نیامدند، تو پیش آن‌ها نرو (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۴، ص ۷۸).

بر همین اساس مردم باید به رشد و بالندگی لازم برسند تا پذیرش ولی خدا و عدالت که مهم‌ترین ره آورد اجتماعی سیاسی باورداشت مهدویت، است دست یابند.

مهم‌ترین موانع رسیدن به وضعیت مطلوب سیاسی در جامعه زمینه‌ساز و برون‌رفت از وضعیت موجود سیاسی ایران، عبارتند از عدم برخورد علمی، عملی، راهبردی و کاربردی با اوضاع و مسائل عمومی کشور، اعم از اشکالات ساختاری، مشکلات اقتصادی، فرهنگی و سیاسی ناشی از آن‌ها و نیز عدم تبیین علمی، عملی، راهبردی و کاربردی روزآمدی و کارآمدی نظریه و نظام مهدوی به‌عنوان الگوی برین و برتر. همچنین نظریه و نظام سیاسی انتظار مهدویت در عصر غیبت لازمه برون‌رفت از وضع سیاسی موجود است (فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ص ۹۰ و ۱۱۴). انتظار فعال و پویا، در سایه توجه جدی به موضوع زمینه‌سازی سیاسی - اجتماعی ظهور مبارک حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه میسر می‌شود (شغیعی سروستانی، ۱۳۸۳).

۵. ایجاد بستر لازم برای طرح الگوی توسعه سیاسی مهدوی

رسیدن به الگوی توسعه سیاسی، اسلامی مستلزم چند امر است: نخست باید به بررسی ضعف‌ها و نقدهای الگوی موجود نوسازی سیاسی پرداخت؛^۱ سپس کشف وضعیت آرمانی، براساس اصول و منابع اسلامی (که از منظر اسلامی در جامعه موعود و عدالت‌محور مهدی تجلی خواهد یافت) و در نهایت، ضروری است با نقد گذشته زندگی سیاسی اسلامی، به شناسایی انحرافات از جامعه معیار مهدوی، پرداخت و کوشید با تمسک به الگوی توسعه سیاسی در جامعه عدل مهدوی به اصلاح جامعه امروز همت گماشت (بهروزی لک، ۱۳۸۸: ص ۹۶).

ج) ساحت‌های مهدویت‌پژوهی با رویکرد سیاسی و ارائه مهم‌ترین موضوعات قابل تأمل در پژوهش

در این قسمت تلاش شده است، مهم‌ترین ساحت‌های مهدویت و با اهمیت‌ترین موضوعات قابل توجه آن با رویکرد سیاسی مورد بررسی قرار گیرد:

۱. مباحث کلام مهدوی با رویکرد سیاسی

«کلام سیاسی»، شاخه‌ای از علم کلام است که به تبیین و توضیح آموزه‌های ایمانی و دیدگاه‌های کلان دین در باب مسائل و امور سیاسی می‌پردازد و از آن‌ها در قبال دیدگاه‌ها و آموزه‌های رقیب دفاع می‌نماید (بهروزی لک، ۱۳۸۲: ص ۷۹-۱۰۴). هدف اصلی کلام را در بُعد سیاسی می‌توان شناسایی دقیق مواضع و دیدگاه‌های کلان دین در باب زندگی سیاسی، تبیین و استدلال برای آن‌ها و در نهایت دفاع از این دیدگاه در قبال شبهات و دیدگاه‌های رقیب دانست. برخی از مسائل کلام مهدوی با رویکرد سیاسی عبارت است از:

۱. خودکامگی نظام سیاسی، به این معانی است: عدم توجه به مردم و روی‌گردانی از آن‌ها، نفی یا بی‌توجهی به شایسته‌سالاری و کردارانی در گماردن افراد به مشاغل مهم کشوری، بی‌توجهی به شریعت و عدم تمهید فضای ایمانی و معنوی و مادی لازم برای تحقق شایستگی‌ها و بالندگی افراد، نفی مشارکت برابر و آزادانه عموم در عرصه‌های سیاسی، عدم توزیع منصفانه قدرت و خدمات، ترجیح علایق و منازعات سیاسی و جناحی به منافع ملی و اسلامی، اعمال تبعیض‌های ناروا و... (فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ص ۱۱۴).

- ✓ شئون امامت در تفکر شیعه؛
- ✓ چرایی وجود امام حی در اندیشه کلامی شیعه امامیه؛
- ✓ شئون سیاسی امام حی در دوران غیبت؛
- ✓ کارکردهای امام غایب در دوران غیبت کبری؛
- ✓ راهبرد انتظار در اندیشه شیعه امامیه در دوران غیبت؛
- ✓ کیفیت ارتباط امام غایب با توده‌های مردم؛
- ✓ نقش امام غایب در تهذیب نفوس مردم؛
- ✓ نقش و جایگاه سیاسی نواب خاص و عام در دوران غیبت؛
- ✓ وظایف مردم در دوران غیبت نسبت به امام حی؛
- ✓ نقش فقیه در دوران غیبت در تشکیل حکومت؛
- ✓ مبانی و ادله حاکمیت فقیه در دوران غیبت.

۲. مباحث فلسفی مهدویت با رویکرد سیاسی مهدویت

«فلسفه سیاسی»، یکی از حوزه‌های دیرین دانش سیاسی است. فلسفه سیاسی درصدد کشف و تبیین حقایق سیاسی است. از یک منظر، فلسفه سیاسی درصدد نشان دادن یقین و علم به جای ظن در عرصه سیاسی - اجتماعی است (ر.ک: اشتراوس، ۱۳۹۳: ص ۹- ۱۵ به نقل از: بهروزی لک، ۱۳۸۸: ص ۳۹). در ادامه به برخی از موضوعات کلان فلسفه سیاسی اشاره خواهیم کرد:

- ✓ ضرورت مدینه فاضله و آرمانشهرها؛
- ✓ ضرورت عقلی تشکیل حکومت در دوران غیبت؛
- ✓ رابطه مهدویت و آرمانشهرها: مبانی، ادله، رهیافت‌ها؛
- ✓ الگوی توزیع قدرت در مدینه فاضله اسلامی و مهدوی؛
- ✓ مهدویت و اسطوره‌های نجات ملل؛
- ✓ نجات بخشی در فلسفه سیاسی؛
- ✓ کمال خواهی و عدالت خواهی در فلسفه اسلامی؛
- ✓ جایگاه شناسی مدنیت در نظام سیاسی مهدویت؛
- ✓ رابطه مدینه النبی ﷺ و مدینه مهدوی ﷺ.

۳. مباحث فقهی مهدویت با رویکرد سیاسی

فقه سیاسی محصول تأمل مسلمانان در چگونگی تنظیم جزئیات برنامه زندگی سیاسی خویش براساس آموزه‌های شرعی و فقه مذکور و در صدد تبیین تکالیف سیاسی جامعه اسلام در سطح فردی، گروهی و اجتماعی است. برخی از مسائل مهدویت در حوزه فقه سیاسی عبارتند از:

- ✓ ادله فقهی تشکیل حکومت فقیه در عصر غیبت؛
- ✓ جایگاه فقهی آرای مردم در نظام ولایی؛
- ✓ جایگاه آزادی و دموکراسی در فقه امامیه؛
- ✓ رابطه دین و سیاست در فقه امامیه؛
- ✓ کیفیت اداره جامعه با فرض تعدد فقها در عصر غیبت؛
- ✓ حکومت فقیه عصر غیبت «تحصیلی یا حصولی» با تأکید بر فقه امامیه؛
- ✓ جایگاه فقیه جامع شرایط در دوران غیبت با فرض تعدد مرزها و کشورها؛
- ✓ رابطه خمس با مالیات در حکومت فقیه در دوران غیبت؛
- ✓ جایگاه جهاد ابتدایی در حکومت فقیه.

۴. مباحث آینده‌پژوهی مهدویت با رویکرد سیاسی

امروزه، علم سیاست از جمله علمی است که کنشگران آن در شناسایی خط‌مشی‌ها، اتخاذ تصمیم‌ها و حرکت برای نیل به آینده مطلوب کشورها نقش مهمی دارند. دستیابی به آینده مطلوب، یکی از اساسی‌ترین آرمان‌های عالمان علم سیاست است. پرداختن به پیش‌بینی و اندیشه درباره آینده علوم سیاسی و آسیب‌شناسی آن و نیز تلاش برای از میان برداشتن موانع و آسیب‌ها و استفاده از فرصت‌های موجود به منظور توسعه و تولید علوم سیاسی مناسب با تحولات آینده و نیازهای بومی؛ قلمرو مطالعاتی در آینده‌پژوهی سیاسی است (عیوضی، ۱۳۹۵: ص ۱۷۸). «آینده‌پژوهی» شناخت آینده در موضوعات و پدیده‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و فناوری است که امکان انتخاب، برنامه‌ریزی و رویارویی آگاهانه و مدبرانه را با آن‌ها در حد مطلوب و بایسته فراهم می‌سازد (عنایت‌الله، ۲۰۰۲: ص ۴۶۷). از آن‌جا که بخش مهمی از آموزه مهدویت، توجه به آینده مطلوب است (کارگر، ۱۳۸۹: ص ۲۳-۲۴) و به

برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نیاز دارد؛ می‌تواند در بعضی از روش‌ها و نگرش‌ها با «آینده‌پژوهی» پیوندهایی داشته باشد. با این‌که در اندیشه شیعی تحقق آینده حتمی و یکی از شاخه‌های مهم سیاست، سیاست خارجی یا روابط بین‌الملل است که تابعی از سیاست داخلی و توانایی بومی یک دولت است؛ قدرت بین‌المللی هر کشور در گرو میزان هوشمندی آن کشور در سیاست‌گذاری است تا براساس کسب منافع خود اقدامات متناسب با جامعه بین‌المللی را اتخاذ و از ایجاد تنش و تیرگی در روابط پرهیز کند (عظیمی، ۱۳۹۶: ص ۱۲۹) و درعین حال بتواند در جهت نشر اعتقادات و باورهای خود در سطح بین‌الملل، سیاست‌گذاری‌های مناسب و درخورشان انجام دهد. توجه و اهمیت به این مسائل از یک طرف و حضور رقبا برای ترسیم آینده مطلوب و در اختیار گرفتن زمام همه جهان به دست خود از طرف دیگر، می‌طلبد که برای حذف رقبا و خط بطلان کشیدن بر ایده‌ها و نظریات خوش آب و رنگ، اما غیرقابل تحقیقشان که باعث فریب هزاران نفر شده است؛ اقدامات مناسبی در این زمینه انجام شود. به‌طور کلی از مهم‌ترین اهداف مطالعات آینده‌پژوهی سیاسی، می‌توان موارد زیر را بیان کرد:

۱. تهیه و تنظیم قواعد برای تحولات سیاسی که در آینده اتفاق می‌افتد و براساس آینده‌پژوهی قابل پیش‌بینی هستند؛
۲. شناخت مسائل نوظهور و چالش‌های سیاسی پیش‌رو و درک صحیح از آن‌ها؛
۳. برنامه‌ریزی بلندمدت و کوتاه مدت و پیشگیری از نتایج زیان‌بار رویدادهای پیش‌بینی نشده؛
۴. پرهیز از گام نهادن در محیط پرخطر و ناشناخته آینده و محیط آشوبناک؛
۵. پذیرش و درک اهمیت ایده‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌های مثبت گذشته و حال در خلق و ایجاد آینده؛
۶. تحلیل روندهای سیاسی گذشته و حال به منظور شناخت مسائل بازدارنده و تجربه‌های منفی که تهدیدی برای تحولات آینده محسوب می‌شود؛
۷. پدید آوردن نگرشی نظام مند، منظم و منطقی نسبت به تحولات آینده با پشتوانه معرفتی و خاستگاه هستی‌شناسی (همان، ص ۱۸۱).

غیر از این موارد، می‌توان نمونه‌های ذیل را در شمار مسائل سیاسی مهدویت برشمرد: مفهوم سیاست و علم سیاست در عصر ظهور، کاربرست مباحث علمی و تجربی علم سیاست در

حکومت مهدوی، کاربست روش‌های علم سیاست در حکومت مهدوی، نقش ایدئولوژی در حکومت مهدوی، قدرت در دولت مهدوی، اقتدار حکومت در عصر حضور، مشروعیت حکومت مهدوی، نوسازی دولت مهدوی، توسعه سیاسی در دولت مهدوی، حکومت مهدوی و جامعه‌پذیری سیاسی، حکومت مهدوی و تحرک اجتماعی، بحث جمعیت در دولت مهدوی، بحث سرزمین در دولت مهدوی، بحث حاکمیت در دولت مهدوی، بحث حکومت در دولت مهدوی، ویژگی‌های نظام سیاسی عصر ظهور، حکومت مهدوی، ملت و ملیت، حکومت مهدوی و ناسیونالیسم، خاستگاه دولت مهدوی، عوامل سازنده دولت مهدوی، ویژگی‌ها و سرشت حاکمیت مهدوی، اهداف دولت امام عصر عجله تعالی فرجه، جایگاه حکومت مهدوی در طبقه‌بندی حکومت‌ها، حکومت حضرت مهدی و دموکراسی، ماهیت دولت مهدوی، تفکیک قوا و دولت مهدوی، تعامل دولت مهدوی با احزاب سیاسی، تبلیغات و رسانه‌ها در دولت مهدوی، انتصابی یا انتخابی بودن دولت مهدوی، دولت مهدوی و آزادی‌های سیاسی، ولایت فقیه و حکومت در عصر غیبت، نقش امام به‌عنوان حاکم سیاسی در عصر ظهور، رشد و توسعه علوم در حکومت امام عصر عجله تعالی فرجه، جایگاه و نقش امنیت در حکومت جهانی حضرت مهدی و ... (همان، ص ۷۵-۷۳).

نتیجه‌گیری

آنچه مقاله پیش رو به دنبال آن بود، اندیشه و فعل سیاسی در آموزه مهدوی است که متأسفانه در گذشته این بُعد مورد غفلت واقع شده و اساساً مهدویت را در امور فردی و حداقلی نظیر انتظار منفی و برداشت سطحی از گزاره‌های دینی تقلیل داده شده است؛ در حالی که اگر انسان بدون پیش داوری به منابع مراجعه و فلسفه مهدویت را بازشناسی کند؛ قطعاً در اندیشه و عمل فلسفه سیاسی اجتماعی، آن را به وضوح مشاهده می‌کند؛ به طوری که ساحت سیاسی و اجتماعی آن پررنگ جلوه می‌کند؛ چرا که مهدویت، طرح و برنامه اسلام برای جوامع بشری و به فعلیت رساندن همه استعدادهای وجودی انسان، نظیر عدالت اجتماعی، کمال طلبی و نفی ظلم و ستم و تشکیل حکومت واحد جهانی است. آیا می‌توان چنین برنامه جامعی را بدون نگرش اجتماعی و سیاسی به آن، آن را به امری حداقلی و نگاه فردی تقلیل داد؟

مراد از «سیاست» فعل خارجی است و بر نفس رابطه خاصی دلالت دارد که در عرصه اجتماعی بین انسان‌ها رخ می‌دهد و البته گاه سیاست عبارت است از علم به چگونگی این روابط و لذا رویکرد به سیاست در تفکر اسلامی، غایت‌گرایانه و فضیلت‌گرایانه است و بر اساس منابع اولیه و اصلی مهدویت، ساختار نظام سیاسی مهدوی، کاملاً جهانی، فراگیر و عام شمول است و سازکارهای اجرایی و اداری آن براساس مدیریت «همه عرصه‌های جهانی» تنظیم شده است و به همین دلیل، به بازشناسی و بازنمایی ابعاد سیاسی حکومت جهانی آن حضرت نیازمند هستیم و مراد ما از رویکرد سیاسی به مهدویت عبارت است از آموزه اعتقادی امامت و استلزامات سیاسی آن؛ نقش مهدویت در هویت بخشی به زندگی سیاسی - اجتماعی؛ بحران ایدئولوژی‌های بشری در جهان امروز؛ احیای اسلام‌گرایی و توجه جهان امروز به سیاست و مدینه فاضله اسلامی؛ جهانی‌شدن و چشم‌انداز فرج؛ چالش جهان غرب با آموزه مهدویت و بحران عدالت و توجه به منجی‌گرایی در جهان امروز. در مقابل، شناخت ضعف‌ها و نقدهای الگوی موجود نوسازی سیاسی؛ کشف وضعیت آرمانی براساس اصول و منابع اسلامی (که از منظر اسلامی در جامعه موعود و عدالت‌محور مهدی تجلی خواهد یافت) و در نهایت با نقد گذشته زندگی سیاسی اسلامی، به شناسایی انحرافات از جامعه معیار مهدوی پرداخته و کوشیده است با تمسک به الگوی توسعه سیاسی در جامعه عدل مهدوی به اصلاح جامعه امروز همت گمارد.

منابع

-قرآن کریم.

۱. اختر شهر، علی (بهار و تابستان ۱۳۸۵). «**رابطه توسعه سیاسی و کرامت انسانی در حکومت مهدوی**»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۴ - ۵.
۲. اشتراوس، لئو (۱۳۹۳). **فلسفه سیاسی چیست؟**، مترجم: فرهنگ رجائی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۳. اصیل، حجت الله (۱۳۸۱). **آرمانشهر در اندیشه ایرانی**، تهران، نشر نی.
۴. الوانی، سید مهدی، شریف زاده (۱۳۹۳). **فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی (با تجدید نظر)**، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۵. بهروزی لک، غلامرضا (تابستان ۱۳۸۲). «**چیستی کلام سیاسی**»، مجله قیاسات، شماره ۲۸.
۶. _____ (مرداد ۱۳۸۴). «**درآمدی بر مسائل سیاسی دکترین مهدویت**»، فصلنامه انتظار موعود، شماره ۱۶، ص ۱۱۵-۱۵۰.
۷. _____ (۱۳۸۸). **سیاست و مهدویت**، قم، انتشارات مؤسسه آینده روشن.
۸. پورعلی، سعید و فاطمه خادم شیرازی (۱۳۹۰). «**راهبرد نوین زمینه سازی جهانی مهدویت با تأکید بر گفتگوی میان فرهنگی ادیان**»، مجموعه مقالات ششمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت، قم، مؤسسه آینده روشن.
۹. جمعی از نویسندگان (۱۳۸۹). **گونه شناسی اندیشه منجی موعود در ادیان**، انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، قم.
۱۰. دووژره، موریس (۱۳۸۶). **اصول علم سیاست**، مترجم: ابوالفضل قاضی، تهران، میزان.
۱۱. دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). **لغت‌نامه**، تهران، نشر دانشگاه تهران.
۱۲. سلیمیان، خدامراد (بهار ۱۳۹۱). «**بیعت، سازوکار مشارکت سیاسی مردم در حکومت مهدوی**»، فصلنامه انتظار موعود، شماره ۳۷.

۱۳. شفیع سروستانی، اسماعیل (۱۳۸۳). *پیشگویی‌ها و آخرالزمان*، تهران، انتشارات مؤسسه فرهنگی موعود.
۱۴. صدر، سید محمدباقر (۱۳۸۶). *رهبری بر فراز قرون*، تهران، نشر مؤسسه فرهنگی موعود.
۱۵. _____ (بی‌تا). *المدرسه القرآنیه*، بی‌جا. همایش امام صدر.
۱۶. صدرا علیرضا (زمستان ۱۳۸۱). «*دبیاجه ای بر - پدیده شناسی نظام سیاسی مهدوی*»، مجله انتظار موعود، شماره ۶، ص ۱۲۹-۱۴۰.
۱۷. صدوق، محمدبن علی (۱۳۸۰). *کمال الدین و تمام النعمه*، مصحح: علی اکبر غفاری، قم، نشر دارالحديث.
۱۸. عظیمی، کاظم (۱۳۹۶). *مهدی یاوران: فرصت‌ها و راهکارهای زمینه سازی ظهور مهدی موعود* (مجموعه مقالات)، تهران، نشرپراکنده.
۱۹. عیوضی، محمدرحیم (تابستان ۱۳۹۵). «*آینده پژوهشی سیاسی*»، فصلنامه راهبرد، شماره ۷۹.
۲۰. غفاری، رحمان، سید محمد مقیمی و علی اصغر پورعزت (تابستان ۱۳۹۵). «*الگوی مناسب خط مشی‌گذاری حکومت‌های اسلامی مبتنی بر آینده موعود*»، مجله مدیریت اسلامی، سال ۲۴، شماره ۲.
۲۱. فتال نیشابوری، محمد بن احمد (۱۳۷۵). *روضه الواعظین و بصیره المتعظین*، قم، انتشارات رضی.
۲۲. فوکویاما، فرانسیس (۱۳۹۵). *پایان تاریخ و آخرین انسان*، مترجم: عباس عربی و زهره عربی، تهران، انتشارات سخنکده.
۲۳. فیروزآبادی، سید حسین (۱۳۹۳). *سیاست‌نامه: نظام مدیریت راهبردی در دکتترین مهدویت*، تهران، انتشارات دانا (دانشگاه عالی دفاع ملی).
۲۴. قاسمی، فرج الله (پاییز ۱۳۸۹). «*نگاهی به راهبردهای اصولی سیاسی برای حکومت زمینه ساز ظهور، با بهره گیری از قرآن کریم*»، فصلنامه مشرق موعود، شماره ۱۵.
۲۵. کارگر، رحیم (۱۳۸۷). *آینده جهان (دولت و سیاست در اندیشه مهدویت)*، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه.
۲۶. _____ (تابستان ۱۳۸۸). «*زمینه‌شناسی سیاسی انقلاب جهانی مهدوی*»، فصلنامه انتظار موعود، شماره ۲۹.

۲۷. _____ (۱۳۸۹). *جستارهایی در مهدویت (مهدویت و فلسفه نظری تاریخ، جهانی شدن، نزاع حق و باطل، انقلاب و انتظار)*، قم، نشر مرکز تخصصی مهدویت حوزه علمیه قم.
۲۸. کریم‌زاده، اصغر و ملائی، حسن (تابستان ۱۳۸۸). «تا دولت کریمه، بررسی رسالت‌ها و راهبردهای فرهنگی- تربیتی دولت زمینه‌ساز»، فصلنامه مشرق موعود، شماره ۱۰.
۲۹. لوکس، استیون (۱۳۹۳). *قدرت: نگرشی رادیکال*، مترجم: عماد افروغ، تهران، علم.
۳۰. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ق). *بحار الانوار*، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۳۱. مطهری، مرتضی (۱۳۷۴). *قیام و انقلاب مهدی علیه السلام از دیدگاه فلسفه تاریخ*، قم، صدرا.
۳۲. ملکی، علی (تابستان ۱۳۹۶). «مسئله پژوهی سیاسی مهدویت»، فصلنامه پژوهش‌های مهدوی، شماره ۲۱.
۳۳. مهاجرنیا، محسن (تابستان ۱۳۸۲). «حیات سیاسی شیعه در عصر غیبت»، فصلنامه شیعه شناسی، شماره ۲.
۳۴. نصیری، علی (پاییز ۱۳۸۴). «سیره سیاسی امام علی علیه السلام»، مجله علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، شماره ۳۱.
۳۵. نعمانی، محمد بن ابراهیم (۱۳۹۷ق). *الغیبه*، مصحح: علی اکبر غفاری، تهران، نشر صدوق.
- نقیب‌زاده، احمد (۱۳۸۰). *درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی*، تهران، نشر قومس.
۳۶. هانتینگتون، ساموئل پی (۱۳۸۱). *کتاب نظریه برخورد تمدن‌ها*، مترجم: مجتبی امیری وحید، تهران، نشر مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت خارجه.